

Дата: 05.10.2023

Група: 2М-2

Предмет: Статистика

УРОК 33-34

ТЕМА: «СТАТИСТИКА ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ»

МЕТА:

- Розглянути поняття заробітної плати та доходу
- Вивчити методи статистики доходів населення та інфляції
- Опанувати статистику споживання населенням матеріальних благ та послуг
- Виховати інформаційно-освічену особу, цікавість до обраної професії, дисципліну та уважність

Вивчення нового матеріалу:

1. Статистика доходів населення

Доходи населення — як їх загальний обсяг, так і рівень — являють собою вихідний пункт для оцінювання й прогнозування процесу відтворення національного продукту, а отже, національного доходу та національного багатства країни. Безперервність процесу «виробництво — споживання — виробництво» зумовлюється, з одного боку, виробництвом продукції, що за структурою та якістю відповідає потребам населення, а з іншого — наявністю у відповідних категорій населення достатніх доходів для придбання цієї продукції за цінами, що дозволяють виробникам працювати з рівнем прибутковості не нижчим за середній. Як відомо, зниження цього рівня зменшує конкурентоспроможність виробника і здебільшого призводить до його банкрутства. Додатковий прибуток за перевищення середнього рівня прибутковості окремим виробником підлягає перерозподілу. Такий перерозподіл згідно з податковим законодавством має на меті забезпечити значну частку загальнодержавних потреб. Але зрозуміло, що в цьому разі не йдеться про вирівнювання доходів того чи іншого підприємства і доходів його працівників, а про забезпечення загальносоціальних потреб суспільства, насамперед за рахунок тих його осіб, які в змозі працювати ефективніше, ніж інші. У такому напрямку діють податкові системи переважної більшості розвинених країн світу, де застосовується прогресивна система оподаткування.

Отже, доходи окремих фізичних осіб (населення) необхідно розглядати з урахуванням розміру сплачуваних податків. Доходи окремих категорій населення істотно різні за структурою, що впливає як на рівень цих доходів, так і на стабільність їх одержання. Різниця доходів зумовлюється такими чинниками:

- 1) вік та стать, які визначають фізичні можливості особи щодо працевлаштування, а відповідно — й одержання доходу;
- 2) робота за наймом чи у власному бізнесі;
- 3) схильність до ризику.

Зрозуміло, що ці три чинники взаємозв'язані, але можна відзначити і їх вплив окремо на **складові доходу**, які можуть бути об'єднані в такі збільшені групи:

- 1) зарплата;
- 2) дохід від підприємницької діяльності, який лишається в розпорядженні того, хто одночасно є власником капіталу та працівником фірми (включаючи фермерів);
- 3) дохід особи як власника капіталу, що вкладений у цінні папери, нерухомість, землю чи

відповідні фонди (пенсійний, страховий і т. ін.);

4) доходи окремих осіб за рахунок виплат з державного бюджету (студенти, пенсіонери, інваліди та інші);

5) інші доходи.

Заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому вираженні, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган (наймач) виплачує працівникові за виконану роботу.

Номінальна заробітна плата — сума грошей, що нарахована протягом відповідного періоду за виконану працівником роботу. Заробітна плата нараховується згідно з установленими нормами оплати праці — ставками, окладами, іншими чинними формами та системами.

Залежно від складових частин виокремлюють:

- валову заробітну плату (брутто);
- чисту заробітну плату (нетто), тобто за відкиданням обов'язкових податків.

Не цитуючи Інструкції про склад коштів, спрямованих на споживання, яка затверджена наказом Мінстату України за № 150 від 27.06.94, достатньо зауважити, що перші 4 наведені групи доходів утворюють фонд споживання, який являє собою головну складову сукупного оподаткованого доходу для нарахування прибуткового податку.

Окремо слід спинитися на останньому пункті цієї структури «Інші доходи». До нього будуть віднесені доходи, які одержуються здебільшого поза контролем з боку держави та податкових служб. Тому, якщо перші 4 складові можуть бути доволі точно розраховані на підставі бухгалтерських та статистичних звітів, то «Інші доходи» обчислюються з допомогою статистичних оцінок та з використанням спеціальних методик для виконання відповідних розрахунків. Це оцінка доходів від незаконної підприємницької діяльності та доходів, одержаних злочинним шляхом. В умовах перехідної економіки, за недосконалості законів та слабкості виконавчих державних структур, ця частина доходів в Україні, за різними оцінками, коливається в межах 30—50% від загальної суми доходів населення, що значно перевищує 10—12%, притаманних розвиненим країнам. Така структура доходів, значна частина яких виведена за межі офіційного обліку та управління, негативно впливає як на прийняття державою управлінських рішень у всіх сферах діяльності, так і на провадження контролю за їх виконанням, а також провокує розвиток криміногенних структур.

У статистиці рівня життя використовують різні показники доходів: номінальні, реальні, кінцеві, сукупні, мобільні й т. ін.

Згідно з рекомендаціями статистичної комісії ООН обчислюють:

- первинний дохід у розрахунку на годувальника в поточних та незмінних цінах;
- наявний факторний дохід на душу населення в поточних та незмінних цінах;
- сукупний дохід на душу населення та домогосподарство.

Первинний дохід — це дохід від прямої участі у виробництві чи наданні послуг, і його розрахунок має сенс лише щодо тих членів домогосподарства, які працюють. **Наявний факторний дохід** — це дохід з урахуванням розрахунків з держбюджетом: сплати податків та надходження з бюджету у вигляді прямої допомоги та пільгових послуг. **Показник сукупного доходу** являє собою суму всіх доходів, одержаних членами домогосподарства. Діленням цього показника на кількість членів домогосподарства визначають **середньодушовий сукупний дохід**.

В умовах ринкової економіки одержання будь-яких доходів пов'язане з результатами діяльності — чи підприємницької структури, чи держави, що, у свою чергу, безпосередньо пов'язане з іншим чинником — ризиком. Рівень ризику, а отже, і стабільність (гарантія) отримання доходів, змінюється від першої складової до п'ятої. Отже, прогнозуючи доходи певних категорій населення, слід обов'язково враховувати вплив фактора ризику. Зауважимо, що хоча ризик є об'єктом вивчення спеціальної навчальної дисципліни, але остання неодмінно

користується статистичними методами, і тому деякі підходи до визначення та врахування ризику вже розглядалися в попередніх підрозділах підручника. З огляду на це не будемо повертатися до теоретичних і практичних питань, пов'язаних з ризиком, а в разі потреби пропонуємо читачам звернутися до відповідних положень I-ї частини підручника.

Рівень доходів окремих категорій населення для реалізації їх функцій із забезпечення процесу відтворення національного продукту залежить від його грошового (номінального) вираження та рівня цін, який впливає на можливість придбати за ці гроші певну кількість (обсяг) товарів та послуг. У свою чергу, рівень номінальних доходів перебуває під впливом кількісного та якісного факторів: загального обсягу доходів, одержаних певною структурою, та ефективності праці тих, хто працює в цій структурі. Причому йдеться не про ефективність праці окремих працівників, (вона буде врахована при оплаті праці цих працівників), а про ефективність праці колективу працівників, склад і кількість яких визначають розмір одержаного доходу, причому останній буде серед них і розподілений.

І якщо для комерційних структур справді існує прямий зв'язок між кваліфікацією та працевіддачею працівників, то в державних установах такого зв'язку немає. Адже праця всіх державних службовців оплачується за рахунок державного бюджету, формування якого забезпечує лише незначна частина цих службовців. Отже, якщо не виконується бюджет, не виплачується заробітна плата всім державним працівникам і, як наслідок, порушується економічний механізм процесу відтворення національного продукту, потерпає вся країна, а не лише ті службовці, чия неефективна робота призвела до зазначеного стану в економіці.

Інша складова, що використовується для характеристики зміни реальних доходів, тобто купівельної спроможності населення, визначається показником інфляції.

Інфляція — це знецінення паперових грошей та безготівкових грошових коштів, які не обмінюються на золото. Вона зумовлюється комплексом причин, які діють у сфері виробництва, грошового обігу та державних фінансів: монопольне підвищення цін, надрозвиток кредиту, надмірні невиробничі витрати держави і т. ін.

Розрізняють інфляцію відкриту та придушену (приховану). Відкрита інфляція виявляється у хронічному зростанні цін на товари та послуги. Придушена інфляція характерна для економіки, де ціни регулюються, і виявляється в товарному дефіциті, зниженні якості продукції, вимушеному нагромадженні грошей, розвитку тіньової економіки, бартерних розрахунках. Така інфляція розвивається тоді, коли державні ціни підтримуються на рівні, нижчому за точку рівноваги. За темпами розвитку інфляцію поділяють на повзучу, галопуючу та гіперінфляцію. Повзуча має темпи 10—20% на рік; галопуюча характеризується змінними темпами від 10 до 300% на рік; для гіперінфляції характерними є надвисокі темпи — понад 1000% на рік.

Важлива роль у зниженні інфляції належить податковій та кредитній політиці, що має стимулювати виробництво дефіцитних товарів, регулювати надлишок грошових коштів за допомогою державних позик та цільових вкладів до Ощадбанку, розширення торгівлі квартирами, землею, нерухомістю.

Індекс придушеної інфляції обчислюють як відношення загальної суми примусових заощаджень за поточний рік до річного обсягу товарообігу.

Результатом знецінення грошей є падіння їх купівельної спроможності, яка вимірюється **індексом купівельної спроможності грошової одиниці** (наприклад гривні)

$$I_{к.с} = \frac{1}{I_{інф}}$$

Інфляцію вимірюють за допомогою **індексу інфляції**:

$$I_{інф} = \frac{\text{Загальна потужність інфляційного зсуву}}{\text{Сума наявних доходів населення в поточному році}}$$

Під потужністю **інфляційного зсуву** у витратах населення на товари та послуги розуміють

абсолютну вартісну оцінку зниження купівельної сили грошей за рахунок інфляційного зростання середніх цін та тарифів, яка може бути обчислена як різниця чисельника та знаменника індексу цін:

$$I_p = \frac{\sum P_1 q_0}{\sum P_0 q_0},$$

в якому в практиці міжнародних зіставлень динаміки цін за базовий узятो рівень 1967 р. Він ураховує формування надлишкових заощаджень та приховане зростання цін (зниження якості товарів за незмінних цін).

Сума наявних доходів населення складається із суми витрат населення на товари та послуги, а також приросту заощаджень населення.

За допомогою індексу купівельної спроможності обчислюють один з головних показників характеристики доходів населення — індекс реальних доходів

$$I_{p,d} = I_{n,d} \cdot I_{k,c},$$

де $I_{n,d}$ — індекс номінальних доходів.

Реальні доходи являють собою купівельну спроможність номінальних доходів і визначаються обсягом товарів та послуг, що можуть бути придбані за отримані номінальні доходи. **Індекс номінальних доходів** характеризує зміну таких доходів у звітному періоді порівняно з доходами в такому самому за тривалістю попередньому періоді. **Індекс реальних доходів** характеризує зміну купівельної спроможності населення у звітному періоді порівняно з базовим.

Проте індекс реальних доходів — узагальнюючий. І прямо використовувати його для оцінювання рівня доходів — це те саме, що й визначати середню температуру хворих у лікарні для характеристики стану їхнього здоров'я: при середній температурі 36,6° один уже помер, а в іншого — жар 42°. Аби цього не сталося в нашому випадку, необхідно вимірювати й аналізувати доходи окремих категорій населення.

Усебічна характеристика доходів потребує одночасного аналізу витрат цих окремих категорій населення. Структура витрат та структура споживання населенням конкретних товарів і послуг вивчає статистика бюджетів домогосподарств. Цей розділ статистики дістає потрібну інформацію, аналізуючи результати спеціального вибіркового обстеження. Доведено, що за умови правильного добору статистичної сукупності досить надійні результати можна дістати, обстеживши 0,5% домогосподарств. Їх добирають методом механічної вибірки в межах територій. І хоча згідно з інструкціями, законом та практикою проведення обстежень бюджетів домогосподарств здобута інформація використовується виключно для статистичного аналізу в узагальненому вигляді й не може бути надана нікому — навіть судовим органам, останнім часом постали труднощі як із формуванням самої сукупності, так і з достовірністю збираної інформації.

Одним з важливих показників у статистиці доходів є **прожитковий мінімум**, який характеризує в грошовому вираженні мінімальний набір споживчих благ, що необхідні для задоволення основних потреб людини. З використанням рядів розподілу населення за розміром доходів обчислюється також частка тих, чий дохід нижчий від прожиткового мінімуму (існує ще менший показник — нижчий від **порогу бідності**). Це найбідніше населення, яке найбільше потребує соціального захисту. Згідно з методикою Європейської Економічної Комісії ООН до найбідніших належать ті групи населення, середньодушовий дохід у яких не перевищує 2/3 середнього доходу по країні в цілому. Кількісну оцінку диференціації за рівнем доходу можна дістати, обчисливши **коефіцієнти диференціації**, які характеризують співвідношення доходів найбільш і найменш забезпечених груп населення. Найчастіше обчислюють децильний та кuartильний коефіцієнти диференціації, які встановлюють співвідношення доходів 10% (для децильного коефіцієнта) та 25% (для кuartильного коефіцієнта) найбільш і найменш забезпеченого

населення.

Графічно диференціацію доходів можна подати за допомогою кривих Лоренца, коли по осі абсцис відкласти кумулятивний ряд чисельності населення, а по осі ординат — кумулятивний ряд доходів. Тоді, чим більше відхилення кривої Лоренца від діагоналі, тим більша нерівномірність розподілу, тобто вища диференціація доходів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Який взаємозв'язок між різними видами доходів населення?
2. Які доходи, крім грошових, включають до доходів населення?
3. Чим відрізняється структура та рівень доходів окремих категорій населення України і за рахунок чого?
4. Схарактеризувати темпи інфляції в Україні починаючи з 1992 р. Чим вони були зумовлені?
5. Яка різниця структури «відкритих» і «тіньових» доходів?
6. Які завдання розв'язує статистика бюджетів домогосподарств?
7. Що таке прожитковий мінімум та мінімальний споживчий бюджет?
8. Чи можна за рахунок приватних операцій на фондовому ринку підвищити рівень життя тих, хто перебуває за межею бідності?
9. Установіть, як змінилась реальна зарплата, коли відомо, що у звітному періоді порівняно з базовим номінальна зарплата зросла з 90 до 99 грн., а ціни на товари та послуги в середньому підвищилися на 2%.
10. Визначіть індекс реальної зарплати по області, коли відомо, що у звітному періоді порівняно з базовим чисельність зайнятих скоротилась на 10% і фонд номінальної зарплати зріс від 212 до 250 млн грн.; сума сплачених податків збільшилася з 18 до 22 млн грн.; ціни на товари та послуги зросли на 5%; середня тривалість робочого дня скоротилась на 8%.
11. За допомогою коефіцієнта еластичності спрогнозуйте середній рівень споживання населенням фруктів у наступному році, якщо розрахунковий середньодушовий дохід у цьому році очікується на рівні 150 грн. на місяць. Інформацію про доходи та споживання фруктів у два минулі роки містить таблиця:

Показник	В останньому році	У попередньому році
Середньодушовий рівень номінальних доходів, грн.	86	124
Середньодушовий рівень споживання фруктів, кг	77	82

Зробіть висновки.

Домашнє завдання:

- Законспектувати матеріал уроку
- **Горкавий В. К.** Статистика : Підручник. Третє вид., переробл. і доповн. /К.: Алерта, 2019 §15
- Для зворотнього зв'язку використовувати e-mail: 2573562@ukr.net